Universiteit
Leiden
The Netherlands

De bewogen verzamelgeschiedenis van de West-Centraal-Afrikaanse collecties in Nederland (1856-1889)

Willink, R.J.

Citation
Willink, R. J. (2006, March 22). *De bewogen verzamelgeschiedenis van de West-Centraal-Afrikaanse collecties in Nederland (1856-1889)*. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/4344

Version:	Not Applicable (or Unknown)
License:	Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden
Downloaded from:	https://hdl.handle.net/1887/4344

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Eindconclusie: een bewogen verzamelgeschiedenis

In dit onderzoek is een overzicht gegeven van een korte periode waarin een grote verzamelactiviteit plaatsvond. Wat aan West-Centraal-Afrikaanse etnografica qua aantal en soorten van voorwerpen in de Nederlandse musea binnenkwam, is na 1890 niet meer geëvenaard. De omstandigheden waren daarvoor ook uiterst gunstig. Er waren niet minder dan vijf etnografische musea, waarvan er vier binnen korte tijd na elkaar werden opgericht. In signatuur verschilden ze alle van elkaar. Het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden dateerde uit een vervlogen tijd. Het begrip 'zeldzaamheden' raakte in de tweede helft van de negentiende eeuw steeds meer in onbruik. De verzamelingen konden daarom zonder veel problemen worden opgesplitst en verdeeld over een museum voor etnografie (het REM) en een museum voor geschiedenis en kunst (het Rijksmuseum te Amsterdam). Wat het Genootschap Natura Artis Magistra met zijn etnografisch museum voor ogen stond (de mens als de top van de zoölogische piramide) gold voor geen van de andere musea. Het iets later opgerichte Koloniaal Museum te Haarlem richtte zich allereerst op de toenmalige Indische Archipel. Hoewel het zichzelf dan wel als etnografisch museum afficheerde eiste het Rijks Ethnographisch Museum, dat al in concept daarvóór was opgericht, voor zichzelf deze naamgeving op vanwege de wetenschappelijke status die ze nastreefde. Etnografie was in Nederland tot de wetenschappen gaan behoren. De museale initiatieven die in Rotterdam werden ontplooid richtten zich op de kennis voor de handel.

De kennis over het werelddeel Afrika stond vanwege de ontdekkingen in het centrum van de belangstelling. Handel en etnografie reikten daarbij elkaar de hand. De aanwezigheid van de Afrikaansche Handelsvereeniging en haar opvolger de Afrikaansche Handelsvennootschap vormde daarbij een zeer bijzondere omstandigheid. Deze oorzaken zorgden voor een in museaal opzicht explosief mengsel van instellingen die elkaar beconcurreerden bij het ter plekke in Afrika laten verzamelen van voorwerpen. Dit alles kon alleen maar in een kort tijdsbestek plaatsgrijpen. De uitgestrekte regio waar de etnografica vandaan kwamen liet zich maar een vijftien- tot twintigtal jaren ontsluiten voor de Nederlandse activiteiten. Als we in aanmerking nemen dat de aandacht voor dit soort etnografica zich vanaf de jaren zestig, of eigenlijk pas goed vanaf het begin van de jaren zeventig, internationaal manifesteerde dan deden de Nederlandse musea al vroeg mee met deze internationale verzamelacties dankzij de aanwezigheid van de Nederlandse handelsagenten die daar al langer waren. Voor 1875 kwamen incidenteel in het British Museum en de Sociedade de Geographia in Lissabon Westequatoriaal Afrikaanse etnografica binnen. De verzamelacties ten behoeve van het Berlijnse Museum für Völkerkunde gingen in 1873 van start. Vanaf 1873

gingen Nederlandse handelsagenten aan die kuststrook etnografica verzamelen. De combinatie van de nieuw opgerichte musea en deze vrijplaatsen voor de handel langs de West-Centrale kust maakte deze *run* op 'Africana' mogelijk. In de periode dat de musea verzamelingen wilden gaan aanleggen maakten ze gebruik van wat de reisverslagen aan gegevens leverden. Niet alleen sloeg Veth Monteiro erop na wat de Angolese volken aan gebruiksvoorwerpen hanteerden, al vroeg moet aan de hand van Monteiro's afbeeldingen Gerrit Krul zijn gevraagd om een muskietenmasker aan het kabinet te leveren. Net zoals Anema ditzelfde voor 'Artis' zal hebben gedaan naar aanleiding van deze afbeelding. Ook bij de wetenschappelijke beschrijvingen werden de verslagen door de musea geciteerd. In het exemplaar van Monteiro in de bibliotheek van het REM bracht Serrurier de onderverdelingen aan uit zijn volkenkundige systeem.

Na de oprichting van de Congo Vrijstaat in 1885 trad spoedig een verandering op in deze mooie verzamelrelatie. Greshoff klaagde al in het midden van de jaren tachtig dat het in de Congo steeds lastiger was om etnografica te verzamelen en handel te drijven. Handelaren vervulden een cruciale rol bij de verwerving van de museale aanwinsten. In de meeste gevallen maakten ze op verzoek van het betreffende museum daar ter plekke keuzes die ze uit eigen portemonnee betaalden. Het kwam zeker voor dat ze een eigen collectie opbouwden die ze pas later aan een museum schonken, zoals De la Fontaine Verwey, Anema en Marcussen. Ook later kwam veel van wat de handelsagenten verzameld hadden in een Nederlands etnografisch museum terecht. Feit is dat de vele duizenden door de handelsagenten verzamelde objecten aan de musea zijn toebedeeld of (voor een gering deel) verkocht, en nooit voor de handel bestemd zijn geweest. Hoewel onderzoek naar de laat-negentiende- eeuwse handel in etnografica meer nadere uitwerking behoeft, kan geconcludeerd worden dat de interesse die de musea voor dit soort Afrikaanse etnografica aan de dag legden deze handel sterk stimuleerde.

Uit wat de hier behandelde Nederlandse etnografische musea in hun beleid nastreefden blijkt dat ze waren opgericht om een beeld te geven van de zeden en gewoonten van andere volken, al of niet met het oogmerk om wetenschap te beoefenen of in Afrika handel te drijven. Daarvoor hadden ze uitheemse voorwerpen als 'etnografica' nodig. Al vroeg gaven de musea de gewenste etnografica een waarde als objecten die voor hun doeleinden gezocht werden, waarmee ze ook een handelswaarde konden gaan vertegenwoordigen. Voor de theorie dat de handel (al of niet in etnografica) als eerste de waarde van deze objecten zag en de musea daarop attendeerde bestaat geen aanwijzing.

Bij deze reconstructie van het bijeenbrengen van de Nederlandse West-Centrale verzamelingen komen we oorzaken en achtergronden tegen. Over de oorzaken

hebben we het zo-even gehad: vijf musea die op hetzelfde terrein verzamelinitiatieven ontplooiden en de vruchtbare samenwerking met de handelsverenigingen. Dit gebeurde tegen de achtergrond van de toen wereldomvattende beëindiging van de slavenhandel. Wanneer we de reisverslagen naslaan op uitlatingen over de verdwijnende slavenhandel dan blijkt er over het algemeen sprake te zijn van grote opluchting. Dit proces van beëindiging ging gelijk op met de groei van de etnografische interesse maar moet geen oorzakelijk verband hebben gekend. Vanuit deze achtergrond ontsproten deze museale verzamelingen. Waar het Afrikaanse etnografica betreft werd daarmee een punt geraakt dat extra gevoelig moet hebben gelegen. Lezen we wat er aan de hand van de verzamelingen over de Afrikaan werd gezegd dan blijken de etnografica niettemin als voorbeeld te moeten dienen van een lagere beschaving. Blijkbaar botste de noodzaak van de westerling om zich te onderscheiden van andere volkeren, in casu de Afrikanen, niet met het schuldgevoel betreffende de slavenhandel waar menige westerling over sprak (zie voetnoot 163).

Keren we terug tot het citaat van Bassani aan het begin van dit onderzoeksverslag, waarin zo indringend werd gesteld dat het de musea bij de opstelling van Afrikaanse collecties alleen maar ging om het tonen van de westerse superioriteit (Bassani, 1992: 89-111). Uit de hierboven vermelde interpretatie zou gemakkelijk geconcludeerd kunnen worden dat de westerse superioriteit het beste tot uiting kwam in de etnografische musea van de dierentuinen omdat daar de lagere ordes van het mensdom het meeste thuishoorden. De Afrikaan maakte echter niet zozeer deel uit van het dierenrijk als wel van het mensdom dat een evolutie had meegemaakt die gevolgen had voor de indeling in rassen, soorten en volken. Had Sasse als voorstander van de statische indeling der mensheid of een sociaaldarwinist het directoraat over een etnografisch museum gevoerd dan was er voor de Afrikaanse verzameling wellicht een ander verhaal verteld over de westerse superioriteit dan nu het geval was. Want uit ons onderzoek blijkt dat het etaleren van de westerse superioriteit wat genuanceerder plaatsgreep. In de etnografische musea van Leiden, Amsterdam en Rotterdam werd aan de hand van volkenkundige overzichten wel degelijk de superioriteit van de westerse mens getoond. In geval van de Afrikaanse etnografica gebeurde dit aan de hand van esthetische criteria en het aanbrengen van een hiërarchie waarin de Afrikaanse cultuur een plaats kreeg toegewezen.

In de museale opstellingen van deze etnografica kwam tot uiting hoezeer de westerse menswetenschappen worstelden met het begrip evolutie en daarmee ook met de status van de Afrikaan binnen de 'beschaving'. Serrurier, bijvoorbeeld, was zich ervan bewust hoezeer deze etnografica onder vele invalshoeken bekeken konden worden. Werden die bij elkaar gevoegd dan was de puzzel gelegd van de betekenissen die men aan het etnografische object kon geven. Hier was sprake van één wetenschap

of van deelwetenschappen die in hun gefragmenteerde visie op 'de mens' en de gradaties van beschaving gebundeld konden worden. Voor hem werden de bovenste treden van de beschavingsladder bezet door de westerse mens en de lagere door *onbeschaafde en minder beschaafde volken*.

In al dit soort categoriserende beschrijvingen van uiterlijke en innerlijke kenmerken en de daaruit resulterende classificaties van 'de mens' tonen Serrurier, als museumdirecteur, en ook de medicus Sasse, met zijn beweringen over de vroeger of later sluitende schedelnaden, zich kinderen van hun tijd. Die negentiende eeuwse gedachtewereld bevatte allerlei a-priori's over de westerse en niet-westerse mens, die moesten bewezen worden door de wetenschappelijke empirie. Veranderingen daarin konden zich zowel voltrekken in tijd (in interactie met de omgeving, zoals de evolutieleer zei) als in activiteit (wisselwerkingen tussen beschavingen of culturen), wat de gemoederen heftig moet hebben beziggehouden.

Decennialang was men ervan overtuigd dat de volkenkundige musea 'de mens' over de hele wereld, dus in al zijn verscheidenheid, konden laten zien. In vroegere tijden werden uitheemse objecten als curiositeit of bezienswaardigheid getoond, wat behoorde bij een traditie die verder terugging tot de 'kabinetten'. In de wetenschappelijk werkende etnografische musea in de periode daarna kon nog steeds een kijkje genomen worden in de rest van de wereld, zoals die was toen ze nog niet verwesterd was. De musea hadden in de jaren tachtig niet alleen tot taak om zeden en gewoonten te presenteren, maar ook om deze wetenschappelijk te ordenen en over te dragen. Illustratief voor deze kennisoverdracht is de toelichting in de catalogus van het etnografische museum van 'Artis' uit 1864. Witkamp weidt onder andere uit over alles wat curieus is aan de verre volkeren. Passages in een krantenartikel uit 1861 laten zien dat men de lezer best wilde enthousiasmeren om naar het museum te komen dat binnenkort zou worden opengesteld. Maar dat enthousiasme kende zijn voorwaardelijkheden. Kijken we naar de wijze waarop het Museum van Land- en Volkenkunde 'zijn' *minkisi* presenteerde en naar de wijze waarop Pleyte dat in 'Artis' deed, dan worden we geconfronteerd met een tweeslachtigheid. Enerzijds werden de beelden getoond als min of meer serieus te nemen objecten die voor onbekenden ver weg belangrijk waren en waarover wel interessante dingen te vertellen waren. Anderzijds bleven het beelden waarnaar, zoals blijkt uit de tekst in de gids over de Rotterdamse collectie, vooral daar wat gnuivend of met afkeer en ook minachting gekeken moet zijn. Voor de meeste bezoekers was het griezelen en giechelen geblazen bij het bekijken van de *minkisi*.

De gids over 'Afrika' die Weruméus Buning rond 1886 samenstelde, gaat alleen over die '*fetischen*'. Het waren juist deze voorwerpen waar het museumpubliek op werd geattendeerd. Van de inheemse voorwerpen die de musea binnenkwamen waren zij de

meest in het oog lopende. De wijze waarop ze in die gids beschreven en gekwalificeerd worden zal de algemene indruk van toen goed weergegeven hebben:

> '*de zonderlingste en grappigste fetischen die ooit een mensch voor heilig heeft verklaard. Meestal gruwelijk leelijke poppen en poppetjes, met Europeesche roode zakdoeken versierd en gezichten zoo lelijk, dat een baviaan ...er nog een schoonheid bij is*'.

Ook in kunstzinnig opzicht werden de cultusbeelden in het museum van 'Artis' wat meesmuilend afgedaan als een '*proeve van Afrikaanse beeldhouwkunst*'. De zin in het persbericht dat in de krant werd overgenomen over de aankondiging van de nieuw te openen galerij in het 'Artis'museum met West-Centrale verzamelingen klinkt objectiever dan wat in Rotterdam werd gezegd, maar spreekt letterlijk boekdelen:

> '*De tallooze voorwerpen, daar bijeengebracht, geven een denkbeeld van de zeden, gewoonten en den graad der ontwikkeling der volken, welke de Kongostaten en de weinig bekende binnenlanden van Afrika bewonen.*'

Hoewel in gedetailleerdheid en afwerking sommige beelden niet onderdeden voor de Europese beeldhouwkunst van toen, bleven ze qua uiterlijk en met hun zonderlinge attributen sterk afwijken van de toenmalige esthetische conventies.

Tussen de op locatie verzamelende westerling en het ontvangende museum is een belangrijk verschil op te merken. Zoals het beeld van de westerling tijdens zijn verblijf van 'de neger' veranderde, moet ook de verzamelende handelsagent na een poosje gemerkt hebben dat vele gebruiksvoorwerpen het verzamelen waard waren vanwege hun verfijnde vormgeving en het virtuoze gebruik van de materialen. Bekijken we de haarkammen, pijpen, gevlochten mandjes, matten, sieraden en andere zaken in de verzamelingen van de drie musea te Leiden, Rotterdam en Amsterdam dan blijkt de keuze voor de kwaliteit van de uitwerking bepalend te zijn geweest. Lezen we de begeleidende teksten van de ontvangende musea dan lijken ze hiervan niet of nauwelijks doordrongen. Wellicht wist men zich niet zo goed raad met deze fraaie objecten die getuigden van kunstzinnigheid en cultuur. Voor velen moesten immers de verzamelde voorwerpen de belichaming zijn van de 'primitieve mens'.

In de laatste hoofdstukken is een reeks van verschillende visies de revue gepasseerd op wat de wetenschap moest bereiken bij het verkrijgen van wetenschappelijke kennis over de Afrikaan. We komen daarin uitersten tegen die met elkaar in conflict lijken te zijn. Om twee van die uitersten te noemen: Afrikaanse etnografica dienden ter

illustratie van zeden en gewoonten. Deze waren te herleiden tot fysieke kenmerken die eigen waren aan rassen, soorten en volken, maar konden ook teruggevoerd worden op overeenkomstigheden die wezen op de psychische eenheid van 'de mens'. Willen we het kader beschrijven waarbinnen de late negentiende eeuwse etnografische wetenschap haar 'kennis' verwierf dan komen we terug bij de hamvraag die men zich toentertijd stelde: moeten er verschillen tussen volken of overeenkomsten gevonden worden? Zoals we hierboven al in het overzicht zagen hielden wetenschappers in hun opvattingen en visies voortdurend rekening met die twee polen; ook wanneer ze kozen voor een uitgesproken opvatting over de Afrikaan konden ze dat alleen doen door te polariseren, dat wil zeggen stelling te nemen tegen de menselijkheid of onmenselijkheid van 'de neger'.

Bij de begripsvorming over de Afrikaan speelde ook mee waar men zich bevond, zowel in de maatschappijke zin als qua locatie. Stocking bijvoorbeeld maakt een onderscheid in opvattingen over de Afrikaan die per sociale laag of groepering verschillend konden zijn. Vooral in geval van Afrika speelt de locatie mee van waaruit over de Afrikaan gedacht werd. We hebben het al over Kerdijk gehad die worstelde met zijn vooroordeel dat hij uit Engeland meenam en zijn soms meer positieve ervaringen die hij daar aan de kust opdeed. De reizigers die veel met Afrikanen te maken hadden gaven naast verslagen van strubbelingen ook blijk van hun waardering die ze in de omgang met hen voelden. Ook al of niet voor de musea verzamelende agenten als Zwier van Sandick en Greshoff toonden meer begrip voor zeden en gewoonten. Tussen de opvattingen van hem die daar reisde en hem die van een grote afstand wetenschappelijk onderzoek bedreef, bestonden grote verschillen. Een voorbeeld hiervan is de Belg Camille Coquilhat. In zijn *Sur le Haut Congo* uit 1888 vertelt hij hoe tijdens zijn reis veel van de minachtende opvattingen over de bevolking door hem bijgesteld moesten worden. Minachting bestond bij veel Europeanen, daar '*dans le bas-fleuve*'. De westerling die van een afstand dit werelddeel bekeek[438], voelde eerder een afkeer, een minachting voor 'de neger' die in vooral veel wetenschappelijke literatuur is

438 Hierboven is de opmerking van Stocking ter sprake gebracht dat de ideeën over de ontwikkeling van 'de mens' per sociale laag toen nogal verschilden. Dit geldt ook voor de ideeën over de Afrikaan die behalve per groep ook per wetenschapsrichting afwijkend konden zijn. Voor reizigers die zoals Kerdijk hun meningen over de Afrikaan moesten bijstellen, kan Coquilhat worden geciteerd: '*...Pour élever le nègre...il faut...ne pas se moquer de ses moeurs, ni afficher le mépris de sa race, mais lui témoigner de la considération et des sentiments humains*.' (64). '*On les croit absolument voisins des animaux pour l'intelligence. C'est une erreur profonde*'. (273). Ook Carles Jeannest die vier jaar lang in Frans Congo verbleef constateerde bij zichzelf een verandering. '*Ces noirs de l 'interieur m'inspirent beaucoup d'intérêt ; peut-être est-ce parce que je ne suis pas en rapports continuels avec eux ; mais, quels que puissent être leurs défauts, au moins ont-ils des qualités qui font désirer de les connaître davantage*'. (1883 : 154-155).

terug te vinden. Het verschil tussen de Europeaan die vanachter zijn bureau of vanuit zijn leesstoel de Afrikaan beoordeelde en de reiziger die een meer proefondervindelijk oordeel kon vellen en de beperktheid ondervinden van de eigen normen en waarden is goed aanwijsbaar bij Serrurier en Bastian. Als zovele andere wetenschappers wilde Serrurier de zeden en gewoonten van volkeren in Afrika, waar hij nooit was geweest, aan de hand van etnografica volgens beschavings*gradaties* determineren door ze te verbinden met fysieke eigenschappen. Bastian toonde een onstuitbare drang om alles wat op dat gebied was waargenomen en nog net was waar te nemen, te verbinden in één groot overzicht van beschavings*uitingen* die een psychische eenheid kenden. Zoals hij zelf zei deed het maken van reizen de betekenis van de eigen cultuur relativeren. In zijn uitlatingen is ook nauwelijks een oordeel te bespeuren over lagere of hogere beschavingsvormen.

Deze haaks op elkaar staande verschillen in opvatting hebben een rol gespeeld bij de receptie van de cultusbeelden die uit de langgerekte Afrikaanse kuststreek afkomstig waren. De eerste *nkisi* die in de literatuur wordt afgebeeld is die van Du Chaillu in 1861, met een volstrekt van de doorsnee *mbuiti* afwijkende gestalte en attributen, en Bastian's *minkisi* in 1874-'75, waarvan geen enkele behoort tot het type *nkisi nkondi* (tot voor kort nog 'spijkerbeeld' genoemd). Deze beelden behoren tot de grootste soort van de *minkisi* (sommige zijn ruim een meter hoog) en beschikken over de meest uitgesproken agressieve gelaatstrekken (met de tong uit de schreeuwende mond die ontblote, gevijlde tanden laat zien). Ze moeten toen zeker in die streken zichtbaar aanwezig zijn geweest, maar waren kennelijk te 'ruw bewerkt' of te stuitend van vormgeving. Behoudens een enkele uitzondering kwamen ze pas vanaf 1883/4 de Nederlandse collecties binnen. Het moet ook lastig zijn geweest om aan de hand van vooral deze *minkisi* het begrip van de eenheid van de mensheid te illustreren. Deze doorgaans ruw gesneden en ook vaak ruw 'behandelde' houten beelden (soms met ingeslagen spijkers) openden voor de museumbezoeker een duizelingwekkend perspectief op de verschillen in de beleving van religie: van animistisch bezielde wildheid naar de eigen geciviliseerde geloofspraktijk.

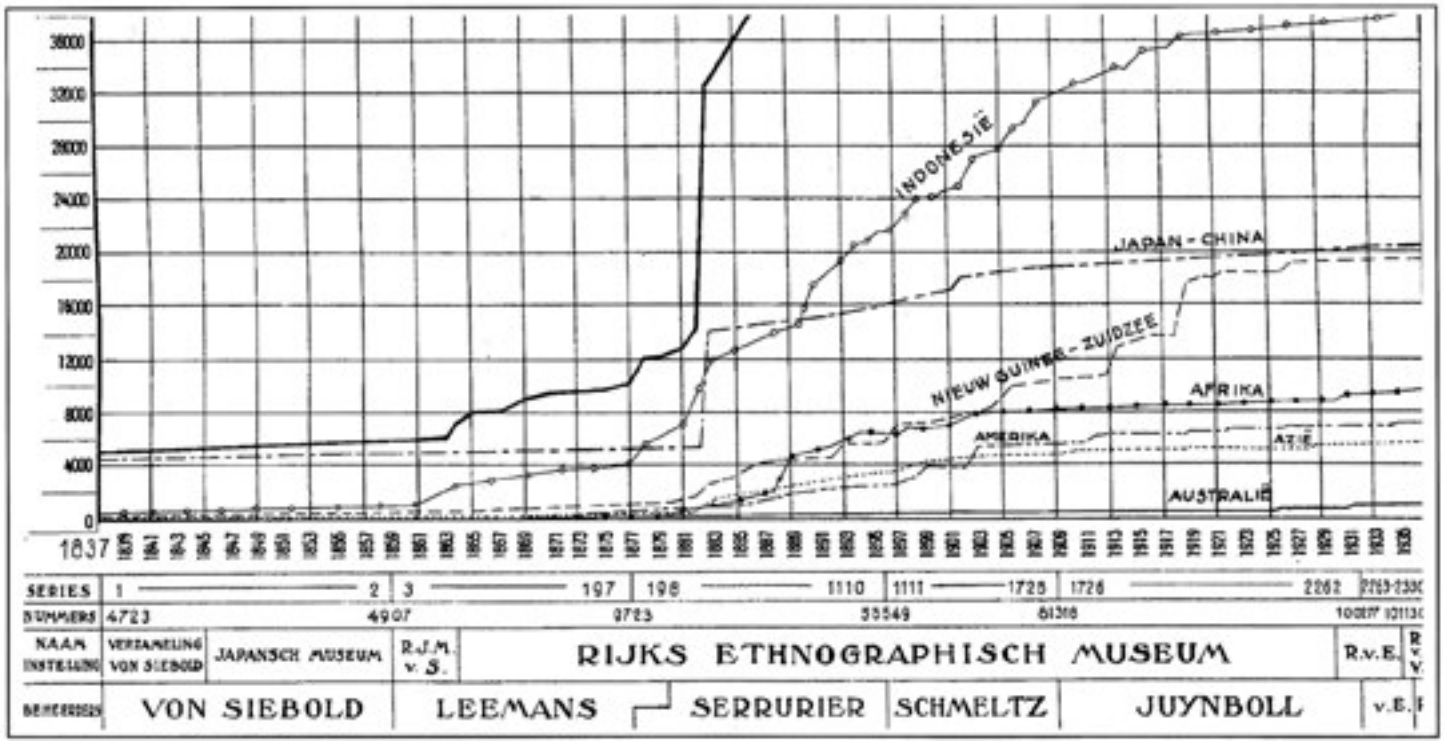

Dit overzicht uit 1937 (detail uit: Le Roux, 1937) laat de groei van de verzamelingen van het Rijks Ethnographisch Museum zien. Het verzamelen van de deelcollectie 'Afrika' zou volgens dit overzicht ergens rond 1860 een aanvang nemen, terwijl toen verder alleen het Kabinet van Zeldzaamheden beschikte over deze categorie van voorwerpen (de schenkingen in 1825 en 1860; zie noot 184). Goed is de sterke groei vanaf 1883 te zien toen door de handelsagenten de West-Centrale verzamelingen werden binnengebracht en het REM zijn deuren opende.

1. Kaart van de Westkust van Afrika uit 1879 (uit: Lenz, O., 1878, *Skizzen aus West-Afrika*, Berlin)

2. Kaart van West-Centraal-Afrika (uit: Bastian, A., 1874-75, *Die Deutsche Expedition an der Loango-Küste*. Bd 1, Jena)

3. Foto van Lodewijk Kerdijk
(uit: Schepel, A.F., 1977, *Reisjournaal van Lodewijk Kerdijk: West-Afrika, 1857/1858*, Schiedam)

4a. *Carte Postale* met Bánana Point en Nederlandse Factorijen ca. 1880 (fotograaf onbekend)

4b. Hollandse factorij te Insono (fotograaf: de Moraes, Loanda, ca. 1878). RMV (repr. 343Kn2).

5. Afbeelding '*Arms*' en '*Beer-spoons*'
(uit: Andersson, C. J., 1856, *Lake Ngami; or, Explorations and Discoveries during Four Years' Wanderings in the Wilds of South Western Africa* , ed.1857, London, New York)

6. Afbeelding van een *Mbuiti*
(uit: Du Chaillu, Paul B., 1861, *Explorations and Adventures in Equatorial Africa*, New York)

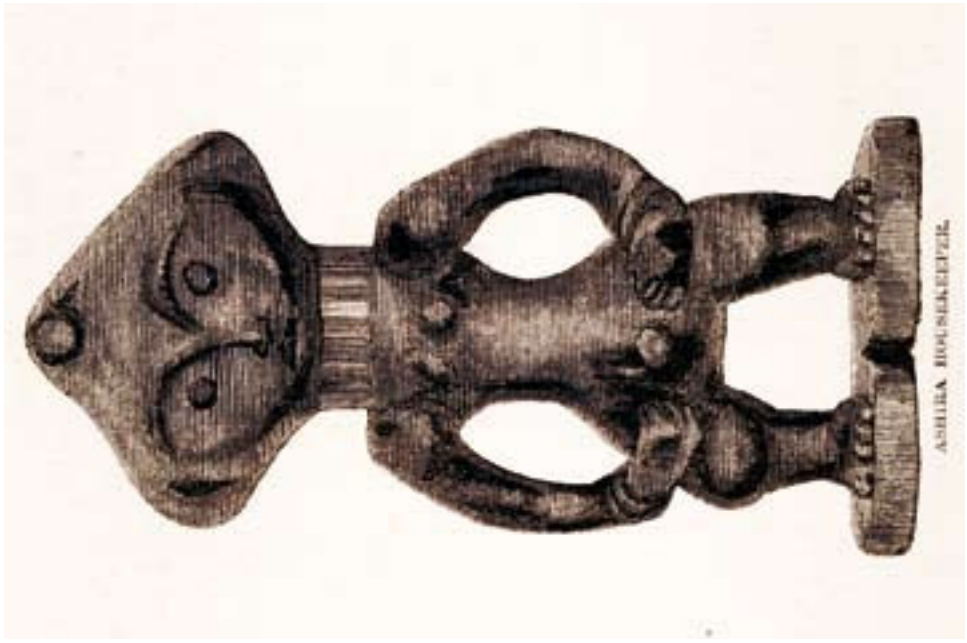

7. Afbeelding van de '*Ashira Housekeeper*'
(uit: Du Chaillu, Paul B., 1861, *Explorations and Adventures in Equatorial Africa*, New York)

8. Afbeelding van de '*Idol*', in bezit van King Quenqueza
(uit: Reade, W. W., 1873, *The African Sketchbook*, London)

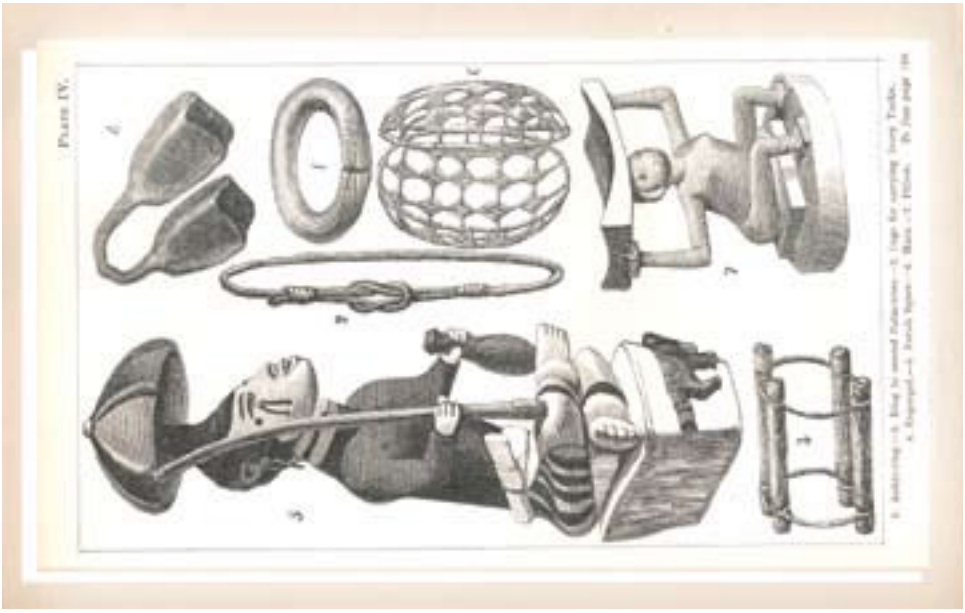

9. Afbeelding van voorwerpen met een 'fetish' en masker.
(uit: Monteiro, J. J., 1875, *Angola and the River Congo*, London)

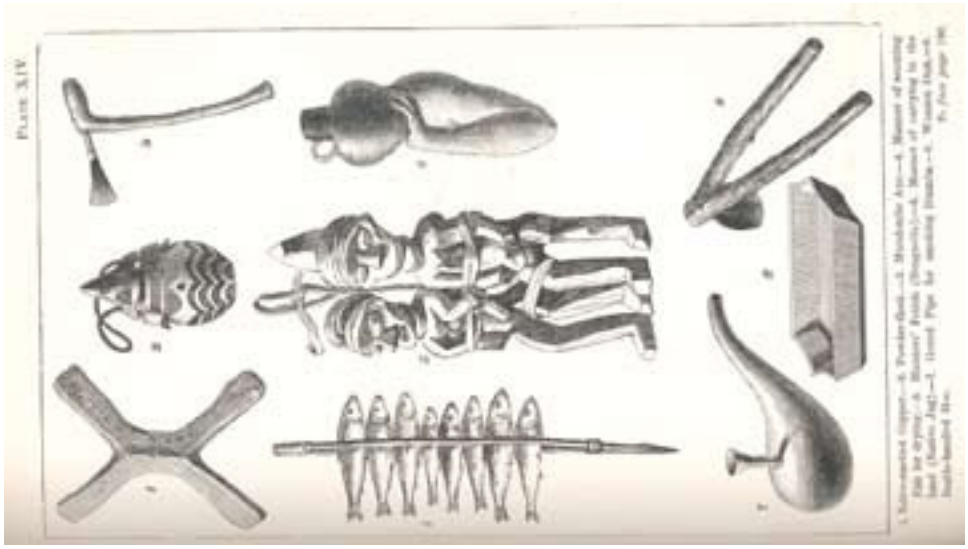

10. Afbeelding van voorwerpen met een *nkisi*
(uit: Monteiro, J. J., 1875, *Angola and the River Congo*, London)

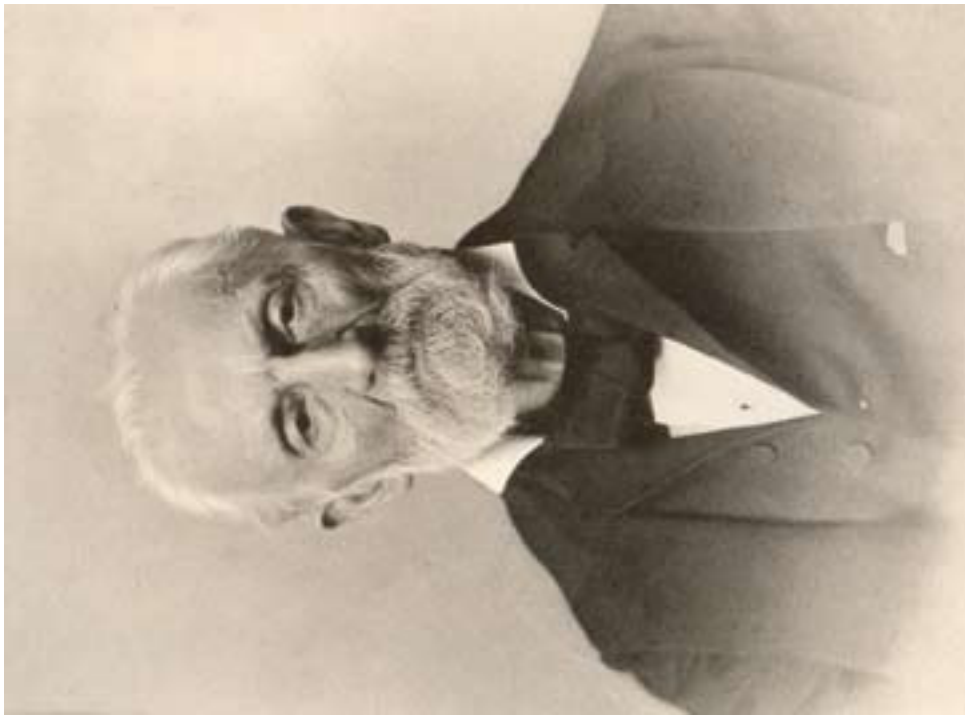

11. Portret van Adolf Bastian
(uit: *Zeitschrift für Ethnologie*, 1905, Heft 2 u. 3)

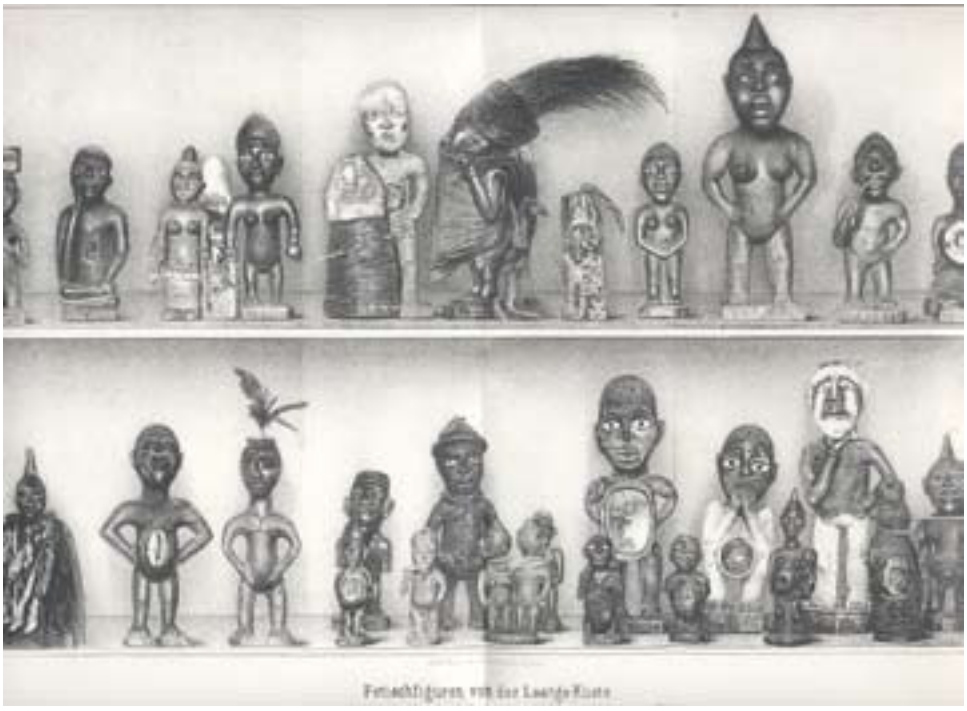

12. Afbeelding van '*Fetishen*'
(uit: Bastian, A., 1874-75, *Die Deutsche Expedition an der Loango-Küste*. Bd 2, Jena)

13. Afbeelding van '*Idoles*'
(uit: Compiègne, Victor Marquis de, 1876, *L'Afrique Équatoriale*, Tome 1: Gabonais - Pahouins - Gallois. Tome II : Okanda – Bangouens – Osyéba, Paris, (éd. 1878)

14. Portret van Lindor Serrurier (uit: Ten Kate, H. F. C., 1902, *Lindor Serrurier herdacht*, Tokyo)

15. RMV 337-15
Krachtbundel
Nkisi Mpiya ('N'Kuta')
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1883
Verzamelaar: A. de Bloeme
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

16. RMV 376-3: Bewerkte olifantstand. Lengte: 112cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Vóór 1883. Aankoop van 'Museum Godeffroy'.
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

17a. RMV 497-138
Muts van ananasvezel (*mpu*)
Hoogte: 25,5 cm Omtrek 50 cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1884
Ruil met de 'Rotterdamsche Diergaarde'
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

17b. RMV 497-84
Spleettrommel of krachtbeeld
Hoogte: 16,2 cm
Nzombo (Angola). Vóór 1884.
Ruil met de 'Rotterdamsche Diergaarde'
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

17c. RMV 497-89
Krachtbeeld (*nkisi nkondi*)
Hoogte: 35 cm
Cabinda, Vili. Vóór 1884.
Ruil met de 'Rotterdamsche Diergaarde'
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

18. RMV 449-4
Beeld
Hoogte: 88cm
Chokwe (Angola). Vóór 1884.
Verzamelaar: A. de Bloeme
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

19. RMV 449-2
Beeld (voorstellende: Chibinda Ilunga)
Hoogte: 49,2cm
Chokwe (Angola). Vóór 1884.
Verzamelaar: A. de Bloeme
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

20. RMV 449-1
Krachtbeeld (*nkisi*). Hoogte: 108,5cm.
West-Centraal-Afrika, Sundi
Vóór 1884
Verzamelaar: A. de Bloeme
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

21a. RMV 2866-40
Krachtbeeld (*nkisi nkondi*). Hoogte: 46cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1884
Verzamelaar: F. de la Fontaine Verwey
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

21b. RMV 2668-883
Krachtbeeld (*nkisi nkondi*), Hoogte: 49cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1887
Verzamelaar: L.S. Anema
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

21c. RMV 2668-887
Krachtbeeld (*nkisi mpezo*). Hoogte: 60cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1885
Verzamelaar: J.A. Marcussen
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

21d. RMV 1407-14: Krachtbeeld (*nkisi nkondi*). Hoogte: 113cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Vóór 1903. Verzamelaar: H.F. van den Eynden.
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

22. RMV 480-24: Grafbeeld (*ntadi*). Hoogte: 46,5cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika,Yombe. Vóór 1885. Verzamelaar: A. van Eijsden.
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

23. RMV 502-1: Krachtbundel (*nkisi mpiya*). Lengte: 86cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Vóór 1885. Verzamelaar: P.J. van der Kellen.
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

24. RMV 514-17: Beeld. Lengte: 19,5cm.
Suku (Angola). Vóór 1885. Verzamelaar: A. Greshoff.
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

25a. Foto van A. Greshoff en H.C. Kooiman
1889
Particulier bezit (ex. Coll. B. Büch)

25b. Foto van A. Greshoff en H.C. Kooiman, achterzijde
1889
Particulier bezit (ex. Coll. B. Büch)

26. RMV 360-9906
Bewerkte nijlpaardtand
Lengte: 19 cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1876
Verzamelaar: G. Krul
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

27. RMV 360-9904
Masker
Hoogte: 22,5 cm Breedte: 18,2 cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1876
Verzamelaar: G. Krul
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

28. RMV 360-9905
Masker
Hoogte: 22,5 cm Breedte: 18,2 cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1876
Verzamelaar: G. Krul
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

29. RMV 2668-2180: Model van draagstel. Lengte: 59cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Vóór 1877. Verzamelaar: R.B. Mauve.
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

30. Portret van H. Muller Szn. ca. 1880
Uit: H. Muller, *Muller, een Rotterdams Zeehandelaar Hendrik Muller Szn (1819-1898)*

31. Wereldmuseum inv.nr.3871: Grafbeeld (*ntadi*). Hoogte: 37,5cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika,Yombe. Vóór 1885. Verzamelaar: J.Vernes.
Copyrights © Wereldmuseum Rotterdam

32. Wereldmuseum inv.nr.3014: Beeld (voorstellende Chibinda Ilunda). Hoogte: 44,5cm. Chokwe (Angola). Vóór 1885. Verzamelaar: Ph. Staats.
Copyrights © Wereldmuseum Rotterdam

33. Wereldmuseum inv.nr.3386: Krachtbeeld (*nkisi*). Hoogte: 105cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Vóór 1885. Verzamelaar: J. Vernes.
Copyrights © Wereldmuseum Rotterdam

34. Wereldmuseum inv.nr.2895: Beeld. Hoogte: 19,5cm.
Nzombo (Angola). Vóór 1885. Schenking: H. Muller Szn.
Copyrights © Wereldmuseum Rotterdam

35. Afbeelding van het Groote Museum van het Genootschap N.A.M.
(uit: Schlegel, H. en P.H. Witkamp, 1872, ***De Dierentuin van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra te Amsterdam,*** Amsterdam)

36. RMV 2668-2101 / NAM 138-39: Vrouw met kind, Phemba (naam: Casi Mabya'ala). Hoogte: 37,3cm.
Cabinda, Vili. Vóór 1885. Verzamelaar: F. Hanken.
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

37a. Tropenmuseum A-11025 / NAM 138-44a
Beeld (voorstellende Chibinda Ilunda's vrouw)
Chokwe (Angola)
Hoogte: 46cm
Vóór 1875
Verzamelaar: F. Hanken
Copyrights © KIT Tropenmuseum Amsterdam

37b. Tropenmuseum A-11026 / NAM 138-44b
Beeld (voorstellende Chibinda Ilunda)
Chokwe (Angola)
Hoogte: 50cm
Vóór 1875
Verzamelaar: F. Hanken
Copyrights © KIT Tropenmuseum Amsterdam

38a. RMV 2668-848 / NAM 138-64e: Scepter (*cunha*). Lengte: 49cm.
Ovimbundu (Angola). Vóór 1885. Verzamelaar: F. Hanken.
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

38b. RMV 2668-848 / NAM 138-64e
Scepter (*cunha*), detail
Lengte: 49cm
Ovimbundu (Angola)
Vóór 1885
Verzamelaar: F. Hanken
Copyrights © Rijksmuseum voor
Volkenkunde Leiden

39. RMV 2668-2126b / NAM 142-49
Krachtbeeld
Hoogte: 21cm
Nzombo (Angola)
Vóór 1885
Verzamelaar: J.C.W.H. Cremer
Copyrights © Rijksmuseum voor
Volkenkunde Leiden

40. RMV 2668-906 / NAM 136-21
Hoed (*mpu*)
Hoogte: 8,5 cm Diam: 19,5 cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1887
Verzamelaar: L.S. Anema
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

41a. RMV 2668-1699a / NAM 136-31a: Masker
Hoogte: 22 cm Breedte: 22 cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Vóór 1887.
Verzamelaar: L.S. Anema
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

41b. RMV 2668-1701 / NAM 136-31b: Masker
Hoogte: 18 cm Breedte: 18 cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Vóór 1887.
Verzamelaar: L.S. Anema
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

42. Portret van G.F. Westerman
(uit: Huizinga, J., 1981, *Het Boek van Artis*, Utrecht.)

43a. RMV 2668-104 / NAM 1-10671: Staf ('Koningsstaf'). Lengte: 117,5 cm.
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Datum verwerving: onbekend.
Verzamelaar: onbekend
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

43b. RMV 2668-104 / NAM 1-10671: Detail van staf ('Koningsstaf')
Kustgebied West-Centraal-Afrika. Datum verwerving: onbekend.
Verzamelaar: onbekend
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

44. RMV 2668-804
Krachtbeeld (*nkisi*)
Hoogte: 23,5cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1877
Verzamelaar: R.B. Mauve
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

45. RMV 2668-2120
Krachtbeeld (*nkisi*)
Hoogte: 24cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika
Vóór 1877
Verzamelaar: R.B. Mauve
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

46. RMV 607-4
Krachtbeeld (*nkisi*)
Hoogte: 62,5cm
Kustgebied West-Centraal-Afrika, Mbala (?)
Vóór 1886
Aankoop Frères Claes
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

47. RMV 1354-47
Krachtbeeld (*nkisi*)
Hoogte: 44cm
Cabinda, Vili
Vóór 1885
Verzamelaar: L.J. Goddefroy
Copyrights © Rijksmuseum voor Volkenkunde Leiden

48. Portret van L.J. Goddefroy
(uit: Feith, J., 1910, *Het verhaal van den Afrika-Reiziger. Zijnde de Geschiedenis van den heer L.J. Goddefroy ...*, Amsterdam)

49. Afbeelding van het interieur van het eerste etnografische museum van 'Artis'
(uit: Schlegel, H. en P.H. Witkamp, 1872, ***De Dierentuin van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra te Amsterdam,*** Amsterdam)

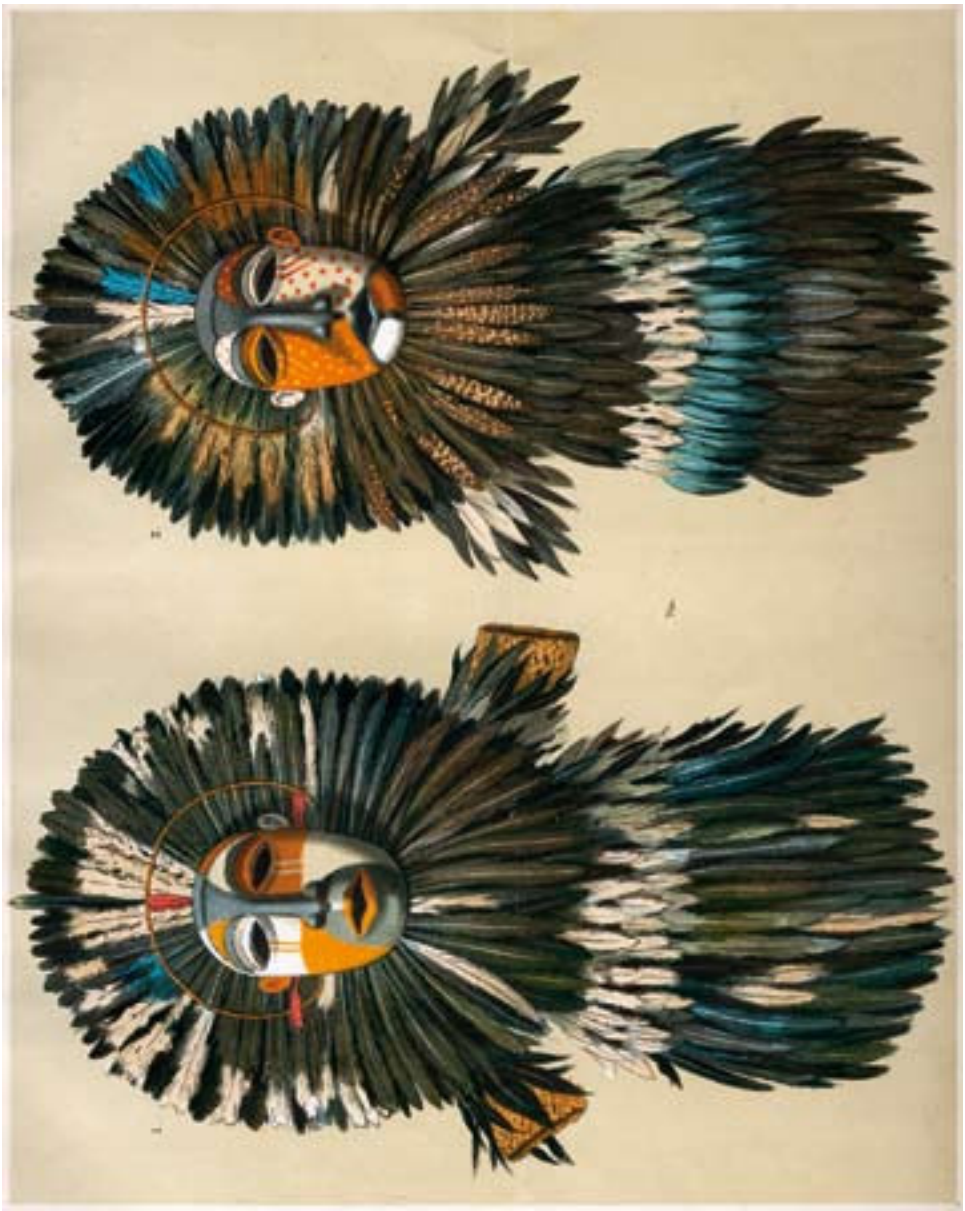

50. Afbeelding van het door Greshoff geschonken N'dunga-masker
(uit: Serrurier, L., 1888**,** 'Dubbelmasker met veerenkleed', in: *Internationales Archiv für Ethnographie,* Band I: 154-159)

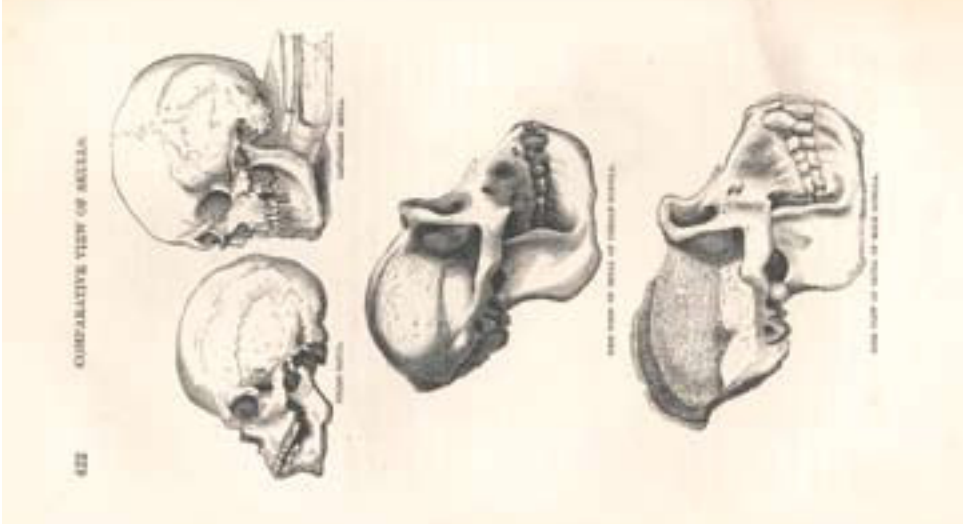

51. Afbeelding van enkele schedels
(uit: Du Chaillu, Paul B., 1861, *Explorations and Adventures in Equatorial Africa*, New York)

52. Foto van het interieur van de Westvleugel van het 'Groote Museum' met de collectie gipsafgietsels van Kleiweg de Zwaan (fotograaf onbekend, ca. 1910)
Copyrights © Museum van de Universiteit van Amsterdam

53. Afbeelding van aanwinsten waaronder een bewerkte servetring
(uit: Schmeltz, J.D.E., *Mededeelingen inzake het Rijks Ethnographisch Museum*, 1898: 3)

54. Foto van de schedelcollectie in het depot van het Anatomisch Museum van de Universiteit Leiden (juni 2004 / JW)

Archivale bronnen

KIT: Archief KIT / Dossiers NAM-series
Inv. nr.4395: Koninklijk Koloniaal Instituut Afdeeling Volkenkunde Opgave van het aantal voorwerpen (in ronde getallen) bij de Afdeeling verkregen door Schenking en Aankoop, 11 juni 1924, B.M. Goslings, conservator.

NA: Nationaal Archief / Inv.nr. 2.18.10.09: Archief van de 'Nieuwe Afrikaanse Handels Vereniging, 1854-1981'. Doss. No. 655.

NA/NH: Nationaal Archief / Noord-Holland/ Inv. nr. 880-886: 'Archieven van het Rijksmuseum te Amsterdam en zijn voorgangers, 1807-1945'.

GA: Gemeente Archief Amsterdam / Inv. nr. PA 395 / nr. 1876: 'Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra'.

NA/RMV: Nationaal Archief / Rijksmuseum voor Volkenkunde: Register van Brieven Memoriën enz. ontvangen en geschreven ten behoeve der Directeur en Administratie van het Rijks Ethnographisch Museum. Collectiedossiers.

Lijst van gebruikte primaire literatuur

Andersson, C. J., 1856
Lake Ngami; or, Explorations and Discoveries during Four Years' Wanderings in the Wilds of South Western Africa, by Charles John Andersson. With an Introductory Letter by John Charles Fremont. With numerous Illustrations, representing sporting adventures, subjects of natural history, devices for destorying wild animals, etc...., London, New York.

Anonymus, 1890
'Het Ethnographisch Museum in Artis', in: *De Indische Gids* 12: 1368-1372.

Bas, F. de, 1879-1895
'Een Nederlandsch Reiziger aan den Congo', in: *Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap*, nrs. 111 1879: 80-81: V 1881: 76-79; VI 1882: 254-258; 1884 (1): 141-147 en 534; 1886 (2): 339-373, 584-621; 1887 (2): 162-175; 1889 (1): 309-331; 1895 (2): 657-726. (Verslagen van de reizen van Anton Greshoff voor de Nieuwe Afrikaansche Handelsvereeniging op de Boven-Congo).

Bastian, A., 1859
Ein Besuch in San Salvador, der Hauptstadt des Königreichs Congo von Dr. A. Bastian, Ein Beitrag zur Mythologie und Psychologie, Bremen.

Bastian, A., 1874-75
Die Deutsche Expedition an der Loango-Küste, 2 Bde, Jena.

Bolognesi, M. A., 1862
'Voyage au Fleuve des Gazelles (Nil Blanc)', in : *Le Tour du Monde*, V : 385-400.

Bool, H. J., 1897
'Het Rijks Ethnographisch Museum te Leiden en de Minister van Houten', in : *De Indische Gids* 12 : 1354-1358.

Bouët-Willaumez, E., 1848
Commerce et traite des noirs aux côtes occidentales d'Afrique, Paris.

Brazza, P. S. de, 1887-1888
'Voyage dans l'Ouest africain, 1875-1887', in: *Le Tour du Monde*, LVI, Juillet-Déc.1887 ; LVI Juillet-Déc.1888.

Burton, R. F., 1863
Wanderings in West-Africa, London.

Burton, R. F., 1876
Two Trips to Gorillaland and the Cataracts of the Congo, 2 vols., London.

Burton, R. F. (ed.), 1873
The Lands of Cazembe. Being: Lacerda's Journey to Cazembe in 1798. Translated by Captain R.F. Burton. Also: Journey of the Pombeiros P.J. Baptista and Amaro Jose, across Africa from Angola to Tette on the Zambeze. Translated by B.A. Beadle. And: A Resume of the Journey of MM. Monteiro and Gamitto, by Dr. C.T. Beke, London.

Cameron, V. L., 1885
Across Africa, London, (New Edition).

Capello, H. & R. Ivens, 1881
From Benguella to the territory of Yacca, London.

1883 Catalogus
Catalogus van de Koloniale Tentoonstelling 1883, Leiden.

Compiègne, Victor Marquis de, 1876
L'Afrique Équatoriale, Tome 1: Gabonais - Pahouins - Gallois. Tome II : Okanda – Bangouens – Osyéba, Paris, (éd. 1878).

Coquilhat, C., 1888
Sur le Haut Congo, Bruxelles

Dennettt, R. E., 1906
At the Back of the Blackman's Mind or Notes on the Kingly Office in West Africa, London.

Du Chaillu, Paul B., 1861
Explorations and Adventures in Equatorial Africa, New York.

Du Chaillu, Paul B., 1867
Journey into Ashangoland, New York.

Du Chaillu, Paul B., 1871
My Apingi Kingdom, New York.

Exposition Universelle, 1878
'Tome V Sections Etrangères'. *Catalogue spécial de la section Portugaise à l'Exposition Universelle de Paris*, s.l.

Exposition Universelle, 1878
Catalogue Officiel Publié par le Commissariat Géneral (V Tomes), Tome III, Section Française (Colonies Françaises, Gabon), s.l.

Exposition Universelle, 1879
L'Art et Industrie de Tous les Peuples à l'Exposition Universelle de 1878. Description illustrée des Merveilles du Champ-de-Mars et du Trocadéro par les Écrivains spéciaux les plus autorisés, Paris.

Falkenstein, J., 1876
Die Loangoküste in '72. Original-Photographieën, nebst erlaüternden Texte, Berlin.

Feith, J., 1910
'*Het verhaal van den Afrika-Reiziger. Zijnde de Geschiedenis van den heer L.J. Goddefroy, zooals ze werd beschreven in het 'Algemeen Handelsblad' in de reeks 'De verhalen van anderen*', Amsterdam (in eigen beheer uitgegeven).

Forbes, F. E., 1849
Six Months' Service in the African Blockade from April to October, 1848, in command of H.M.S. Bonetta, London.

Galton, F., 1855
Narrative of an Explorer in Tropical South Africa Being an Account of a Visit to Damaraland in 1851, London, New York, Melbourne (ed. 1889).

Goslings, B., 1924
Opgave van het aantal voorwerpen (in ronde getallen) bij de afdeling verkregen door:

Schenking aan de Afdeeling Volkenkunde van het Koninklijk Koloniaal Instituut in Amsterdam, (manuscript, Archief KIT Inv. Nr.4395).

Hoefer, M. F., 1848
'Afrique Australe, Cap de Bonne-Espérance, Congo, etc.. Afrique Orientale... Afrique Centrale... Empire de Maroc', in : *L'Univers Pittoresque. Histoire et Description de Tous les Peuples. De leurs Mœurs, Coutumes, Industrie &*, Paris (Tome V).

Holub, E., 1881
Sieben Jahre in Süd-Afrika. Erlebnisse, Forschungen und Jagden auf meinen Reisen von den Diamantenfeldern zum Zambesi (1872-1879), Wien.

Hunfalvy, J., 1859
Reisen in SÜD-AFRIKA in den Jahren 1849 bis 1857 von Ladislaus Magyar. Aus dem Hungarischen von Johann Hunfalvy, K. Mitglied der ung. Akademie, Pest und Leipzig.

Hutchinson, Th. J., 1858
Impressions of Western Africa. With remarks on the Diseases of the Climate and a Report om the Pecularities of Trade up the Rivers in the Bight of Biafra by Thomas J. Hutchinson, Esq. Her Britannic Majesty's Consul for the Bight of Biafra and the Island of Fernando Po, London.

Hutchinson, Th. J., 1861
Ten Years Wanderings among the Ethiopians; with sketches of the manners and customs of the civilized and uncivilized tribes, from Senegal to Gaboon, London.

Jeannest, C., 1883
Quatre années au Congo, Paris,.

Junker, W., 1889
Reisen in Afrika 1875-1886. Wien.

Kellen, P. J. van der, 1887
Brieven van Van der Kellen uit Umbella- (of Amboëlla) land. Medegedeeld en met Eenige aantekeningen toegerust door P.J. Veth. Arnhem.

Koopman, J. F., z.j.
Verslag van eene reize naar de westkust van Africa, etc. door Z.M. schroef-stoomschip Cornelis Dirks, 1859-1860, s.l. (ca.1861).

Korte Gids, 1883
Korte Gids voor den bezoeker van het Rijks Ethnographisch Museum te Leiden, Hoogewoerd no. 108-Rapenburg no. 69, Leiden.

Lafitte, L'Abbé, 1973
Le Dahomé, Souvenir de Voyage et de Mission, Tours.

Lenz, O., 1878
Skizzen aus West-Afrika, Berlin.

Livingstone, D., 1857
Missionary Travels and Researches in South Africa; including a Sketch of sixteen years' Residence in the interior of Africa, and a journey from the Cape of Good Hope to Loanda on the West Coast, thence across the continent, down the River Zambesi to the Eastern Ocean, New York,
(ed. 1858).

Lux, A. E., 1880
Von Loanda nach Kimbundu. Ergebnisse der Forschungsreise im äquatorialen West-Afrika (1875-1876), Wien.

Magyar, L., 1859
Reisen in SÜD-AFRIKA in den Jahren 1849 bis 1857 (zie: Hunfalvy).

Moffat, R., 1842
Missionary Labours and Scenes in Southern Africa, London.

Monteiro, J. J., 1875
Angola and the River Congo, London.

Pechuel-Loesche, 1888
'Briefl. Mitt. Von Dr. Pechuel Loesche an Dr. L. Serrurier', in: *Internationales Archiv für Ethnologie*, Band I: 197.

Pleyte, C. M.,
Gids voor den Bezoeker van het Ethnographisch Museum van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap: 'Natura Artis Magistra', Amsterdam, 1888.

Pogge, P., 1880
Im Reiche des Muata Jamwo, Berlin, (facsimile 2004).

Ratzel, F., 1885-89
Völkerkunde, (3 Bde.), Leipzig.

Reade, W. W., 1864
Savage Africa: Being the Narrative of a Tour in Equatorial, Southwestern, and Northwestern Africa; with notes on the Habits of the Gorilla; on the Existence of Unicorns and Tailed Men; on the Slave-Trade; on the Origin, Character, and Capabilities of the Negro, and on the Future Civilization of Western Africa, New York.

Reade, W. W., 1873
The African Sketchbook, London.

Regeer, J. W., 1882
Schetsen van Afrika's Zuidwestkust. Brieven uit Sonjo (manuscript van 230 pagina's), Rotterdam (s.l., s.n.).

Robidé van der Aa, C. P. E., 1871
Afrikaansche Studien: Koloniaal Bezit en Partikuliere Handel op Afrika's Westkust, Den Haag.

Sasse, A., 1870
Beginselen der Volkenkunde, Haarlem.

Schlegel, H. en P. Witkamp, 1872
De Dierentuin van het Koninklijk Zoölogisch Genootschap Natura Artis Magistra te Amsterdam, Amsterdam.

Schmeltz, J. C. E., 1909
Catalogus van 's Rijks Ethnographisch Museum, Deel III Catalogus der Bibliotheek, Leiden.

Schmeltz, J. D. E., 1881
Die Ethnographische Anthropologische Abteilung des Museum Godeffroy in Hamburg. Ein Beitrag zur Kunde der Südsee-Völker, Hamburg.

Schmeltz, J. D. E. *,* 1888
'Die Eröffnung des ethnographischen

Museums der Koninkl. Zoölog. Genootschap: "Natura Artis Magistra", in: *Internationales Archiv für Ethnologie*, Band I: 110.

Schmeltz, J. D. E., 1898, *Mededeelingen uit 's Rijks Ethnographisch Museum,* I (1-3).

Schultze, F., 1871
Der Fetischismus. Ein Beitrag zur Anthropologie und Religionsgeschichte, Leipzig.

Schütt, Otto H., 1881
Reisen im Südwestlichen Becken des Congo, Berlin.

Schweinfurth, G. F., 1874
Im Herzen von Afrika. Reisen und Entdeckungen im Centralen Aequatorial-Afrika während der Jahre 1868 bis 1871, Leipzig.

Scott, A. M., 1858
Day Dawn in Africa; or, Progress of the Prot. Epis. Mission, New York.

De Serpa Pinto, A. A., 1881
How I Crossed Africa; from the Atlantic to the Indian Ocean, through Unknown Countries, Discovery of the Great Zambesi Affluents, *etc.*, London.

Serrurier, L., 1880-1881
'Mededeelingen aangaande het Rijks Ethnographisch Museum', in: *Aardrijkskundig Weekblad* (I-V, jaargangen 1880-1881).

Serrurier, L., 1888
De Anthropologische Wetenschappen, Leiden.

Serrurier, L., 1888
'Dubbelmasker met veerenkleed', in: *Internationales Archiv für Ethnographie,* Band I: 154-159.

Serrurier, L., 1888
'Gids voor den Bezoeker van het Ethnographisch Museum (Koninkl. Zoölog. Genootschap: "Natura Artis Magistra") Amsterdam, 3 deelen br.8°. 1888', in: *Internationales Archiv für Ethnographie, Livres et Brochures – Büchertisch*, Band I: 115-119.

Serrurier, L., 1895
Museum of Mesthoop? (in eigen beheer te Leiden uitgegeven).

Shoberl, F., 1821/1822
Africa, containing a Description of the Manners and Customs, with some Historical Particulars of the Moors of the Zahara, and of the Negro Nations between Rivers Senegal and Gambia, The World in Miniature, Vol. 3&4, London.

Stanley, H. M., 1872
How I found Livingstone, London.

Stanley, H. M., 1878
Through the Dark Continent. Or the Sources of the Nile around the Great Lakes of Equatorial Africa and down the Livingstone River to the Atlantic Ocean, London.

Tams, G., 1845
Die Portugiesische Besitzungen in Süd-West-Afrika: ein Reisebericht / mit einem Vorworte von Carl Ritter, Hamburg.

Tardieu, M. Amédée, 1847
'Sénégambie', in: *L'Univers, etc*.... Paris.

Tardieu, M. Amédée, 1847
'Guinée', in: *L'Univers, etc*.... Paris.

Taylor, Rev. W., 1867
Christian Adventures in South Africa, London.

Tielkemeyer, 1889
Natura Artis Magistra 1838-1889, Haarlem.

L'Univers 1847-1849
L'Univers. Histoire et Description de Tous les Peuples, Paris.

Valdez, F. T., 1861
Six Years of a Traveller's Life in Western Africa, London, (facsimile 2003).

Verzameling, 1885
Verzameling van Ethnographische Voorwerpen aan de Westkust van Afrika , voornamelijk in het Congo-gebied verzameld, en voor het meerendeel aan het Genootschap ten geschenke gegeven, Koninklijk Zoologisch Genootschap 'Natura Artis Magistra', Amsterdam.

Veth, P. J. & C. M. Kan, 1876
Bibliografie der Nederlandsche Boeken, Brochures, Kaarten enz. over Afrika, Utrecht.

Veth, P. J. & J. F. Snelleman, 1887
Daniël Veth's Reizen in Angola, voorafgegaan door eene Schets van zijn Leven, Haarlem.

Veth, P. J., 1886-1888
'Brieven van Van der Kellen uit Umbella- (of Amboëlla) land. Medegedeeld en met eenige aantekeningen toegerust door P.J. Veth', in: *Verslagen en Mededeelingen van het Aardrijkskundig Tijdschrift*, 1886: 644-677, 1887: 485-516 en 1888: 520-535.

Veth, P. J., 1893
'De Nederlanders in Afrika' in: *Tijdschrift van het Kon. Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap*, Tweede Serie Deel X: 240-295.

Waitz, Th., 1859 en 1860
Anthropologie der Naturvölker, Theil 1 und 2, Leipzig.

Weruméus Buning, A., z.j.
Museum van Land- en Volkenkunde te Rotterdam. Met Teekeningen van J. Hoynck van Papendrecht, (overdruk uit 'De Huisvriend'), Schiedam.

Wilson, J. L., 1856
Western Africa: Its History, Condition, and Prospects, New York.

Witkamp, P. H., 1864
Natura Artis Magistra, Amsterdam.

Zwier van Sandick, O., 1880
Herinneringen aan den West-Centrale kust van Afrika : Eenige Bladzijden uit mijn Dagboek, Deventer (uitgegeven in eigen beheer).

Lijst van gebruikte secundaire literatuur

Anstey, Roger, 1962
Britain and the Congo in the Nineteenth Century, Oxford.

Bassani, E., 2000
African art and artefacts in European collections, 1400-1899, London.

Bassani, E., 1992
'La Culture Européenne et La Sculpture de 'Afrique Noire', in: Chr. Falgayrettes, *Le Grand Héritage. Sculptures de l'Afrique Noire*, Musée Dapper, Paris: 89-111.

Bastin, M-.L., 1994
Sculpture Angolaise : Mémorial de Culture, Lisbon: Museu Nacional De Etnologia.

Bedaux, R. M. A. & J. Smits, 1991
'A seventeenth century ivory figure from Owo (?) in the National Museum of Ethnology at Leiden', in: *African Arts*, 15: 76-77.

Bergvelt E. en R. Kistemaker (Eds.), 1992
De wereld binnen handbereik. Nederlandse kunst- en rariteitenverzamelingen, 1585-1735, Zwolle, Amsterdam.

Beumers, E., 1988
The African Collection, in: Suzanne Greub (Ed.)., *Expressions of Belief. Masterpieces of African, Oceanic, and Indonesian Art from the Museum voor Volkenkunde*, Rotterdam, New York: 17-21.

Beumers, E., 1996
Africa meets Africa, Rotterdam.

Van Bork-Feltkamp, A. J., 1938
'Anthropological Research in the Netherlands. Historical Survey', in: *Verhandelingen der Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen*, Afdeeling Natuurkunde, Tweede Sectie, Deel XXXVII, No.3: 1-166, Amsterdam.

Briskorn, B. von, 2001
Zur Sammlungsgeschichte afrikanischer Ethnographica im Übersee-Museum Bremen 1841-1945, Bremen.

Constandse-Westermann, T. S., 1983
'History of Physical Anthropology in the Netherlands', in: *International Association of Human Biologists, Occasional Papers*, Vol.1, no.3.

Cornet, R., 1947
La Bataille du Rail. La construction du Chemin de Fer de Matadi au Stanley Pool, Bruxelles.

Couttenier, M., 2004
Fysieke Antropologie, Koloniale Etnografie en het museum van Tervuren. Een geschiedenis van de Belgische antropologie (1882-1925), Proefschrift Katholieke Universiteit van Leuven.

Días, N., 1991
Le Musée d'ethnographie du Trocadéro (1878-1908). Anthropologie et Muséologie en France, Paris.

Dijk, C. van, 1992
'Tussen koloniale handel en wetenschap. De volkenkundige musea in Nederland in de negentiende eeuw, in: ***Tijdschrift voor Geschiedenis***, 105e jaargang 3, 1992: 36-367.

Effert, R., 2003
Volkenkundig verzamelen. Het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden en Het Rijks Ethnographisch Museum 1816-1883, Proefschrift Universiteit Leiden.

Enders, A., 1994
Histoire de l'Afrique Lusophone, Paris.

Essner, C., 1985
Deutsche Afrikareisende im neunzehnten Jahrhundert. Zur Sozialgeschichte des Reisens, Stuttgart.

Fabian, J., 2000
Out of our Minds. Reason and Madness in the Exploration of Central Africa, Berkeley, Los Angeles, London.

Falgayrettes, Chr., 1992
Fang, Musée Dapper, Paris.

Firla, M. & H. Forkl, 1995
'Afrikaner und Africana am württembergischen Herzogshof im 17. Jahrhundert', in: *Tribus*, no. 44: 149-194.

Gardi, B., 1986
Zaïre, Masken und Figuren. Führer durch das Museum für Völkerkunde und Schweizerische Museum für Völkerkunde Basel, Basel.

Gerbrands, A. A., 1987
'The History of African Art Studies', in: *African Art Studies. The State of the Discipline. Papers Presented at a Syposium Organized by the National Museum of African Art, Smithsonian Institution*, September 16, z.p.

Gell, A., 1992
'The Technology of Enchantment and the Enchantment of Technology' in: J. Coote & A. Shelton (Eds.), *Anthropology, Art and Aesthetics, Oxford Studies in the Anthrpology of Cultural Forms*, Oxford: 40-67

Glenn Penny, H., 2003
'Bastian's Museum', in: H. Glenn Penny & M. Bunzl (Eds.), *Wordly Provincialism. German Anthropology in the Age of Empire*, Ann Harbor: 86-127.

Guimarães, Â., 1984
Uma corrente do colonialismo português. A Sociedade de Geografia de Lisboa 1875-1895, Porto.

Hegeman, J. G., 1970
'Darwin en onze voorouders; Nederlandse reacties op de evolutieleer 1860-1975: een terreinverkenning', in: *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden,* 8: 261-314.

Heintze, B., 1999
Deutsche Forschungsreisende in Angola, Frankfurt a/M.

Henriques, I. de Castro, 1995
Commerce et changements en Angola au XIXe siècle. Imbangala et Tshokwe face à la modernité, Paris.

Hovens, P., 1989
Herman F. C. ten Kate Jr. (1858-1931) en de Antropologie der Noord-Amerikaanse Indianen, Meppel.

Hubrechts, A. A., 1901
'In Memoriam (Mr. L. Serrurier, 1846-1901)'. Overdruk uit *De Gids* No.9.

Wentholt, A. (Ed.), 2003
In kaart gebracht met kapmes en kompas. Met het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap op expeditie tussen 1873 en 1960, Heerlen, Utrecht.

Jaarboekje, 1852-1876
Jaarboekje van het Koninklijk Zoologisch Genootschap Natura Artis Magistra, Amsterdam.

Ten Kate, H. F. C., 1902
Lindor Serrurier herdacht, Tokyo.

Kuitenbrouwer, M., 2001
Tussen Oriëntalisme en wetenschap. Het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in historisch verband. 1851-2001, Leiden.

Lepenies, W., 1976
Das Ende der Naturgeschichte, München.

Lehuard, R., 1989
Arts Bakongo, Arnouville (2 tomes).

Lehuard, R., 1991
Art Bakongo, Les Masques, Arnouville.

Felix, M. L., C. Meur & N. Batulukisi, 1995
Art & Kongos, Les Peuples Kongophones et leur sculpture. Volume I : Les Kongo du Nord, Bruxelles.

Koepping, K. P., 1982
Adolf Bastian and the Psychic Unity of Mankind. The foundations of Anthropology in Nineteenth Century Germany, London, New York.

Martin, Ph., 1972
The External Trade of the Loango Coast, 1576 – 1870. The Effects of Changing Commercial Relations on the Vili Kingdom of Loango, Oxford.

McGaffey, W., 1991
Art and Healing, Minkisi from the Laman Collection, Stockholm.

McGaffey, W., 1992
Astonishment and Power, Washington.

Meijere, J. C. H. de, 1933.
Het Zoölogisch Museum, Amsterdam.

Miller, J. C., 1997
'World's apart : African's Encounters and Africa's Encounters with the Atlantic in Angola, Before 1800', in: *Actas do Seminário 'Encontro de Povos e Culturas em Angola'*, Luanda: 227-281.

Muller, H., 1977
Muller, Een Rotterdams Zeehandelaar. Hendrik Muller Szn (1819-1898), Schiedam.

Jaarverslag, 1899
Jaarverslag Natura Artis Magistra over 1838-1898, Amsterdam.

Oliver, R. & Atmore, A., 1967
Africa since 1800, Cambridge.

Pietz, W., 1987-1988
'The problem of the fetish. Bosman's Guinea and the enlightenment theory of fetishism', (II and IIIa), in: *Res* 13, Spring 1987: 23-45 and *Res* 16, Autumn 1988:105-123.

Plankensteiner, B., 1998
Austausch. Kunst aus dem südlichen Afrika um 1900, Museum für Völkerkunde Wien.

Rodrigues de Areia, M. L., 1985
Les symboles divinatoires. Analyse Socio-culturelle d'une technique de divination des Cokwe de l'Angola, Universidade de Coimbra.

Roux, C. C. F. M. de, 1937
Overzicht van de geschiedenis van het Rijksmuseum voor Volkenkunde 1837-1937. Gedenkschrift uitgegeven bij de heropening op den 30sten November 1937, Leiden

Said, E. W., 1978
Orientalism, New York.

Schepel, A.F., 1977
Reisjournaal van Lodewijk Kerdijk: West-Afrika, 1857/1858, Schiedam.

Schildkrout, E. & C. Keim (Eds.), 2000
The Scramble for Art in Central Africa, New York.

Stelzig, Chr., 1998
'Altar of Maloango'. Being, Non-being and Existence of an object from West Africa', in: *Baessler-Archiv*, Neue Folge, Band XLVI: 369-427.

Stocking, G. W., 1987
Victorian anthropology, London.

Stocking, G. W. (Ed.), 1985
Objects and others. Essays on museums and material culture, London.

Vansina, J., 1973
The Tio Kingdom in Middle Africa, New York.

Vansina, J., 1987
'The Ethnographic Account as a Genre in Central Africa', in: *Paideuma. Mittheilungen zur Kulturkunde* 33: 433-444.

Vansina, J., 1990
Paths in the rainforest, Toward a History of Political Tradition in Equatorial Africa, London.

Velde, P. G. E. I. J. van der, 2000
Een Indische liefde – P.J. Veth (1814-1895) en de inburgering van Nederlands-Indië, Amsterdam.

Vellut, J. L., 1972
'Notes sur le Lunda et la frontière luso-africaine (1700-1900)', in: *Etudes d'Histoire Africaine* 3 : 61-66.

Vellut, J. L., 1989
'The Congo Basin and Angola', in: J.F. Ade Ajayi (Ed.), *General History of Africa. VI, Africa in the Nineteenth Century until the 1880s.*: 294-325, Paris, London and Berkeley.

Vermeulen, H. F., 1995
'Origins and institutionalisation of ethnography and ethnology in Europe and the USA 1771-1845', in: H.F. Vermeulen en A. Alvarez Roldán (Eds.), *Fieldwork and Footnotes; studies in the history of European anthropology* (European Association of Social Anthropologists), London, New York: 39-59.

Volavka, Z., 1976
'Le Ndunga. Un masque, une danse, une institution sociale au Ngoyo, in: *Arts d'Afrique noire*, 17 (1976): 28-43.

Wengen, G. D. van, 2002[1]
'The Interaction between Studies of Material Culture and Academic Anthropology', in: H. Vermeulen & J. Kommers (Eds.), *Tales from Academia. History of Anthropology in The Netherlands*, Part 2, Nijmegen Studies in Development and Cultural Change: 963-978, Nijmegen.

Wengen, G.D., van, 2002
'Wat is er te doen in Volkenkunde?' De bewogen geschiedenis van het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden, Leiden.

Wijs, S., 1998
Toeristenkunst in Neder-Kongo. Een materiële reactie op het contact tussen twee werelden, Doctoraalscriptie Universiteit van Amsterdam.

Williams, E., 1985
'Art and Artifact at the Trocadero. Ars Americana and the Primitivist Revolution', in: G. Stocking (Ed.), *Objects and Others. Essays on Museums and Material Culture*, History of Anthropology, Vol 3, Wisconsin: 146-166.

Youngs, T., 1994
Travellers in Africa. British travelogues. 1850-1900, Manchester.

Samenvatting

Met de ontdekking van nieuwe Afrikaanse gebieden vanaf de jaren vijftig van de negentiende eeuw raakte de westerse wereld langzamerhand bekend met de daar levende Afrikanen en hun vormen van cultuur. Voorwerpen waarvan de Afrikanen zich in hun dagelijks leven bedienden kregen steeds meer aandacht. In de relatief korte periode van 1855 tot rond 1880 deed zich een opmerkelijke ontwikkeling voor. Afbeeldingen van gebruiksvoorwerpen uit het ontsloten West-Centrale gebied waren al snel niet meer uit reisbeschrijvingen weg te denken en volkenkundige musea waren aan het verzamelen geslagen. Ook Nederlandse musea namen deel aan die verwervingsacties. Dit onderzoek beschrijft de groei van de etnografische interesse zoals die is vastgelegd in de internationale reisverslagen. De belangstelling voor inheemse voorwerpen zoals die is vastgelegd in reisverslagen - in het bijzonder wat betreft cultusbeelden - vormt een graadmeter voor de mate waarin men in de zeden en gewoonten van de Afrikaan geïnteresseerd raakte. Vervolgens volgt een uiteenzetting over het verzamel- en bewerkingsbeleid van de Nederlandse musea dat zich deels op die reisverslagen baseerde. Beschreven wordt hoe ettelijke duizenden voorwerpen in de nadagen van de slavenhandel vanuit het langgerekte kustgebied van West-Centraal-Afrika naar Nederlandse musea stroomden. Nadat het Koloniaal Museum te Haarlem en het Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden te 's-Gravenhage in achtereenvolgens 1876 en 1877 waren voorgegaan, werden zalen en depots van de volkenkundige musea in Leiden, Rotterdam (de Diergaarde) en Amsterdam ('Artis') geleidelijk aan gevuld met deze Afrikaanse 'etnografica' die op een wetenschappelijke wijze verzameld en beschreven gingen worden. De Nederlandse volkenkundige musea beschikten toen over vrijwel alle internationale verslagen die over de Afrikaanse reizen geschreven werden. Ze werden erdoor op deze etnografica geattendeerd en gebruikten enkele keren bij het verzamelen en onderzoek de daarin gepubliceerde en illustraties als leidraad.

In de verzamelingen bevinden zich voorwerpen die het inheemse dagelijkse leven aanschouwelijk maakten: huisraad, hand- en werpwapens, mutsen van stamhoofden, maskers voor leden van geheime genootschappen, kruitdozen, sieraden, tassen, schoeisel, bewerkte ivoren tanden van olifanten en nijlpaarden en vooral diverse cultusbeelden. Als transporteur van de verzamelde voorwerpen speelde de Afrikaansche Handels Vereeniging, later na 1880 de Nieuwe Afrikaansche Handels Vennootschap, een sleutelrol. Geholpen door de bereidwilligheid van de directie van de AHV en de NAHV wisten de musea agenten zo voor hun zaak te winnen dat ze daar in het verre Afrika hun best deden om als schenker van het museum te worden aangemerkt.

Terwijl in de wetenschappelijke literatuur (waartoe toen ook reisverslagen behoorden) toen over de 'zeden en gewoonten' van 'de neger' veel afkeer en kritiek gehoord kon worden, nam verzameldrift bezit van de etnografische musea. De correspondentie die in de museale archieven is aangetroffen levert een beeld op van elkaar beconcurrerende instellingen, die schermutselingen met elkaar over de verwerving van dit Afrikaanse erfgoed niet uit de weg gingen. Deze hang naar inheemse voorwerpen uit die Afrikaanse regio lijkt haaks te staan op de beschavingsgraad van 'de neger' die in de ogen van de westerling maar inferieur was. Tussen deze geringschatting en verzamelwoede bestond echter geen tegenstrijdigheid. Het laatste onderzoeksdeel spitst zich toe op de toenmalige opvattingen over de wijze waarop deze West-Centrale etnografica konden worden gepast binnen een overzicht van meer en minder geëvolueerde 'rassen, soorten en volken'. De vraag staat hier centraal in hoeverre inheemse voorwerpen, en vooral cultusbeelden (*minkisi*), die werden verzameld in het West-Centrale kustgebied, de westerse opvatting dat de Afrikaan vergeleken met andere 'rassen' een lagere beschavingsgraad had, moesten staven. Met behulp van bronnen uit de geschiedenis van deze Nederlandse verzamelingen wordt aangetoond hoe deze voorwerpen werden ingezet om het bijgeloof en gebrek aan kunstzinnigheid van de Afrikaan en daarmee ook diens beschavingsgraad te demonstreren. De etnografische musea in Leiden, Rotterdam en Amsterdam stelden hun Afrikaanse verzamelingen ten toon met een doorgaans duidelijk weergegeven boodschap dat de Afrikaanse materiële cultuur stond voor een inferieure beschaving. Er was echter ook ruimte voor een zekere waardering voor sommige voorwerpen, wanneer ze een waarde als zeldzaam en exotisch object vertegenwoordigden. Bewerkte ivoren en vlechtwerk werden net als in vorige eeuwen gewaardeerd als fraai bewerkte en vormgegeven curiositeiten.

Ander onderzoek moest de inferioriteitsvisie aanvullen en onderbouwen. Het Rijks Ethnographisch Museum te Leiden verzamelde bijvoorbeeld behalve gebruiksvoorwerpen ook 'negerschedels' ten behoeve van de craniologie met haar schedelmetingen, een toen wijdverbreide tak van de fysische antropologie. De resultaten daarvan waren bedoeld om de fysieke kenmerken van 'de neger' te koppelen aan de etnografische verzamelingen om ook langs die weg te laten zien wat 'hij', ook in cultureel opzicht, voorstelde.

Summary

From the 1850s on, the discovery of new regions of Africa gradually brought the western world knowledge of the African peoples inhabiting them, and of their cultures. Increasing attention was given to objects used by these Africans in their everyday life, and the relatively short period from 1855 to c. 1880 saw a remarkable development in this respect. Soon, it was impossible to imagine travel books without their illustrations showing articles of use from the newly opened West Central African region, and ethnographical museums had begun collecting these objects. Dutch museums also participated in these acquisitions. This research describes the growth of ethnographic interest as shown in international accounts of travel in foreign parts. The fascination with indigenous objects as described in travel accounts - especially where cult statues were concerned - constitutes a gauge of the extent to which people were becoming interested in the 'morals and customs' of African peoples.

Then follows a description of the policy of the Dutch ethnographical museums on acquisition and documentation of objects, this being partly based on the travel accounts mentioned above. We shall recount how, during the last days of the slave trade, many thousands of objects flowed into Dutch museums from the extensive coastal region of West Central Africa. After the Colonial Museum in Haarlem and the Royal Cabinet of Curiosities (Koninklijk Kabinet van Zeldzaamheden) in The Hague had led the way in 1876 and 1877 respectively, halls and depots in the ethnological museums in Leiden, Rotterdam (the Diergaarde) and Amsterdam ('Artis') were gradually filled with these African ethnographic items, the collection and description of which had begun to be carried out in a scholarly manner. At that time virtually all the international accounts written about travels in Africa were in the possession of the Dutch ethnological museums. The attention of museum curators was thus drawn to these ethnographic items, and on several occasions curators utilised the descriptions and illustrations published in the travel accounts as guide books for their own procedures.

The collections included objects that illustrate daily life: household articles, hand weapons, throwing weapons, chiefs' headdresses, masks for members of secret societies, (gun)powder holders, ornaments, bags, footwear, decorated ivory derived from elephant and hippopotamus teeth, and especially various cult statues. The Afrikaansche Handels Vereeniging (AHV, the African Trading Association), later to become the Nieuwe Afrikaansche Handels Vennootschap (NAHV, the New African Trading Society) after 1880, played a key role in the transportation of these objects. With the assistance of good will from the boards of directors for the AHV and NAHV,

the museums were successful in winning company agents to their collecting cause, and these agents tried their best in far-away Africa to gain a name as donators of objects to the Dutch museums.

While a good deal of distaste for, and criticism of the 'morals and customs' of 'the negro' was still to be read in the scholarly literature (which at that time included travel accounts), the passion for collecting took possession of the ethnographic museums. The correspondence we encounter in museum archives provides a picture of the competition between institutes, occasionally engaging in skirmishes on the subject of collecting objects deriving from this African heritage. These disputes concerned African objects that appeared to run counter to the westerners' view that 'the negro' civilization was inferior to their own.

However, there was no conflict between this underestimation and the passion for collecting. The last section of this investigation concentrates on the views of that period on the way in which these West Central ethnographic objects could be fitted into a survey of more or less evolved 'races, species and peoples'. The main question here concerns the extent to which indigenous objects, and especially cult statues *(minkisi)* collected in the West Central coastal area, were supposed to support the western belief that Africans were less civilized in comparison with other 'races'.

With the aid of sources deriving from the history of these Dutch collections, we will show the way in which these objects were used in order to demonstrate the 'African's' superstition and lack of artistic sensibility, and thus his lower level of civilization. The ethnographic museums in Leiden, Rotterdam and Amsterdam exhibited their African collections together with the clear message that African material culture represented an inferior civilization. Nonetheless there was also space for a certain value placed on some objects, where these were regarded as rare and exotic. Just as in previous centuries, objects made of basketwork or decorated ivory were prized as beautifully made and beautifully shaped curiosities.

Other research was needed to support and underpin this view of 'inferiority'. For example, the State Ethnographic Museum in Leiden (which later became the Rijksmuseum voor Volkenkunde) collected 'negro skulls' as well as articles of use, in the interest of craniology with its measurements of skulls, a wide-spread branch of physical anthropology in that period. The results of these investigations were intended to link the physical characteristics of 'the negro' with the ethnographic collections, in order to show what 'the negro' represented in the cultural sense as well.

Curriculum Vitae

Robert Joost Willink werd geboren in Amsterdam op 5 juni 1947.

Na aanvankelijk het Knorringa Lyceum (6 jaar gymnasium-α) aldaar tot 1968 bezocht te hebben, doorliep hij het Amsterdams Conservatorium, waar hij in 1974 afstudeerde in de vakken Orgel en Piano. Hij studeerde aan de Universiteit van Amsterdam en behaalde in 1980 het doctoraal examen Kunstgeschiedenis en Archeologie.

Van 1980 tot eind 2005 werkte hij als (senior-)adviseur cultuurbeheer in dienst van het rijk, vanaf 1997 bij het Instituut Collectie Nederland.

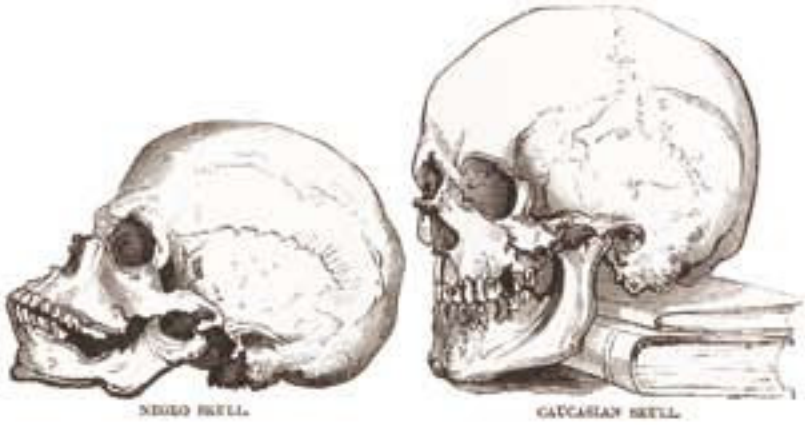

Niet minder dan vijf Nederlandse etnografische musea verzamelden aan het eind van de negentiende eeuw voorwerpen uit West-Centraal-Afrika. Handel en etnografie reikten daarbij elkaar de hand. Dankzij de aanwezigheid van de Afrikaansche Handelsvereeniging en haar opvolger de Afrikaansche Handelsvennootschap ontstond een in museaal opzicht explosief mengsel van musea die elkaar beconcurreerden door handelsagenten ter plekke in Afrika voorwerpen voor hen te laten verzamelen. De Nederlandse musea deden al vroeg mee met de internationale verzamelacties vanaf de jaren zeventig. Ze maakten voor hun verzamelingen ook gebruik van wat de internationale reisverslagen aan gegevens leverden. Steeds nieuwe ontdekkingen zorgden voor uitbreiding van de regio waar etnografica verkregen konden worden.

Deze run op 'Africana' kon gedurende een vijftien- tot twintigtal jaren plaatsgrijpen. Na de oprichting van de Congo Vrijstaat in 1885 werd het lastiger om onbeperkt te verzamelen. Voor het Rijks Ethnographisch Museum te Leiden konden de West-Centrale etnografica worden gepast binnen een overzicht van 'rassen, soorten en volken'. Voor het Museum voor Land- en Volkenkunde te Rotterdam kon ook de beschavingsgraad van de Afrikaan aan de hand van bepaalde voorwerpen, zoals *minkisi* (cultusbeelden), worden afgelezen. Ander onderzoek moest deze etnografische visie aanvullen en onderbouwen. Naast gebruiksvoorwerpen werden ten behoeve van de craniologie met haar schedelmetingen - een toen wijdverbreide tak van de fysische antropologie - door het museum te Leiden ook 'negerschedels' verzameld. De resultaten daarvan waren bedoeld om de fysieke kenmerken van 'de neger' te koppelen aan de 'zeden en gewoonten' die de etnografische voorwerpen illustreerden.